

Світло. Права. Націоналізм.
Громада № 61

„МОЛОДА УКРАЇНА“

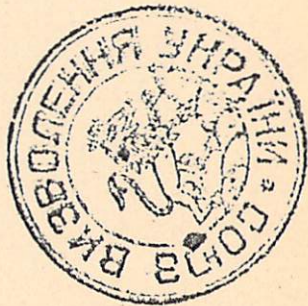
Видавництво Українського Студентського Союзу.

Дмитро Донцов.

Сучасне політичне положення
нації і наші завдання. - - - -

- (Реферат виголошений на III. всеукраїнським -
студентським з'їзді в липні 1913. року у Львові).

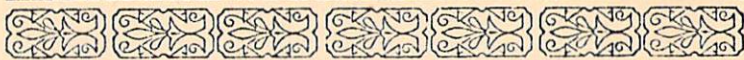

[Handwritten signature]

ЛЬВІВ 1913.

Накладом Товариства.

В друкарні Ставропольського Інститута
під гарядом М. Рефци.

Вступна увага.

Реферат, видрукований сею брошурою, зараз вже по його виголошенню, був хибно де-ким зрозумілий. Не кажу про тих, котрі — не знати з яких причин— приписували менї те, чого я не говорив: що напр. млітарне вихованє молодї, котре для мене є лише одним, та й то не головним, способом реалізації програми, і то лише в Галичинї, — має бути „центральним пунктом“ мого реферату. Маю на увазі інших тих, котрі винесли вражінє, ніби програма сепаратизму неґує всї інші постулати політичної боротьби (за соїм, автономію України etc.). Розумієть ся, подібного позсенєу я не міг говорити. З тої простої причини, що боротьба за програму-максимум не може колідувати з боротьбою за програму-мінімум. Говорючи про конєчність пропаґанди сепаратизму, я — не казав примикати очі на питанє біжучої воліттики, скорше на відворот, як о тїм євдчить останній пункт запропонованої мною резолюції. Так само, як соціялдемократ, говорячи про потребу не реформи лише насильного опрокиненя капіталізму, не неґує боротьби ні за вісім годин праці, ні за убєзпеченє робїтників, ні за інші; не тикаючи підстав сучасного ладу, реформи, так само, зрештою, як програма подїлу Галичини не виключає боротьби за соїмову реформу, котра є прєдїнь мовчазним признанєм засади єдності і неподїльності краю. В моїм рефератї менї ходило лише о спопуляризованє ідеї, котра є посланницею того — говорячи словами Тєгя —

духу світової історії, „der noch unterirdisch ist, der an die Aussenwelt wie an die Schale pocht und sie sprengt“.

Рівнож ні на чім не основана є думка, ніби погляди сего реферату знаходять собі прихильників лише в міщанських колах нашої суспільности, а що соціалдемократичні їх не поділяють. Противно! Кожному, хто хоч трішки знає українське життя в Росії, відомо — з яким завзяттям, часто з самопониженням, — віднекуєть ся міщанство російської України ідеї сього реферату. Кожній рівнож знає, що погляди на ролю, яку повинна відіграти наша нація в есентуальнім австро-російським оружнім конфлікті — ці в чім не різняться від поглядів на сю справу майже цілої Української Соціалдемократії коли не на Україні, то бодай в Галичині.

Взагалі всякі спроби де-яких моїх оponentів закwestіонувати допустимість голошени подібних ідеї соціалдемократом, свідчить або про їх незнайомість з теорією і практикою європейського соціалізму, або про нічим не оправдане ідентифіковане поглядів, пануючих в де-яких соціалістичних партіях з поглядами цілого інтернаціоналу.

Автор.

Кожного, хто забирає голос в справі теперішнього політичного положеня нашої нації, вдаряє аналогія межі нинішнім моментом, і тим, котрий ми переживали перед чотирма літами, під час нашого першого конгресу. Тоді, так само як і тепер, що йно зачали розходити ся на політичному горизонті хмари, що грозили нам бурею, якої ще світ не бачив. Як тоді, так і тепер, трівожним, непевним, повним нервового напруженя житем жила наша нація. Як тоді, так і тепер, ми майже фізично відчували, як по наших хребтах знов готово було переїхати важке колесо історії; як якась велика історична хвиля готова була вхопити нас на свої гребінні і понести не знати де... І давнійше ми знали подібні моменти, коли здавало ся, що збройний конфлікт на сході Європи є неминучий, — але тепер періоди часу, що відділяють один такий момент від другого, — стають що раз меншими, чим раз тіснійше стає зачароване коло... Тепер для кожного вже стало ясне, що той конфлікт, котрого одні очікують з проклятем, другі — з надією, прийде, бо прийти му сить.

В такий момент, повний непередвиджених наслідків для нашої нації, — є обовязком кожного свідомого Українця з осібна і всіх разом здати собі справу з сучасного політичного положеня і відповісти — ясно і недвозначно — на велике, знеацька повстале перед нами питанє: кудою йти?

Я, як соціал-демократ, — менше ніж хто инший схильний признавати універсальність принципів загально-національних інтересів. Та суть моменти в житю нації коли саме істнуванє, ціла будучина її наражена на небезпеку. Таким моментом був для Франції і Польщі — 1793. рік, для Німеччини 1813, 1908-й для Турції. Тепер сей момент наступив для нас. В такі моменти є оправданим укладати одну спільну політичну програму, коли не для цілої нації, то бодай для її переважаючої більшости.

Ті покоління, що жили й ділали десь в 40—90 рр. м. віку, в сій навки проклятій добі суспільного маразму, не мало б здивували ся, якби їм сказали, що за кілька літ українська молодіж з обсях боків кордону буде радити над політичним положенєм цілої нації.

Бо чим була українська нація тоді? — Зневажена, розбита, під всеросійським кнутом там, під вшехпольським батоном тут, вона після гороскопів всіх учених і невчених астрологів, ішла на зустріч неминучій смерти. Ба! навіть нації не було! Було дві нації: Галичане або Русини та Українці, чужі, часом ворожі одна другій, без тіснішої звязи між собою, без спільної політичної програми, без ширшої загальної мети, що лучилаб сі membra disjecta нації в одну цілість. Де була та спільна ідея, що одушевляла обидві часті України? „Самостійна Україна“ — ? В Росії до сього гасла не признавали ся навіть одиниці, в Галичині воно було позбавлене всякого практичного значіння. Політичне жите як тут, так і там ішло під знаком вузького провінціалізму.

В Галичині се було безоглядне панованє польської „рації стану“, в котрій тоді ще не пороблено жадних виломів, тієї *racji stanu*, що звела Русинів з нації рівновартної до ролі якоїсь краєвої „*Sehenswürdigkeit*“, про котру можна згадати двома-трьома словами в ріжних *Führer*ax, але котру в справах публичних взагалі не брало ся в рахубу ні у Львові, ні у Відні. Корисність сеї *racji stanu* для держави — стояла по над всякі сумніви, була просто догмою в австрійським політичним світі. Не була ще скомпромітована ся *racja stanu* ні анархією в краю, ні кокетванєм з москвєфілами, ні тою свіжо винайденою, опертою на традиціях Тарговиці орієнтацією, котра кожного Поляка, що шанує себе і свій нарід, змушувала паленіти зі стиду.

Щожиншого — при таких обставинах — можна було робити в українській Галичині, звязаній по руках і ногах, як не провадити тиху боротьбу бодай за найдрібніші концесії чисто льокального характеру? Гімназії, легальні вибори, університетські катедри, ось в крузі яких інтересів била ся тоді безпомічно політична думка в краю. Український рух в Росії був тоді за слабий, аби тут віддавати ся далекоюсьглим мріям, за слабий і в Галичині, аби можна було виступити з проектами радикальних реформ, солідних виломів в польській *racji stanu*.

Нікому не хочу робити закидів. Нікого не хочу критикувати. Берне колись сказав, що і „порядний чоловік може бути невільником обставин“. Нічого иншого я й не хочу сказати, як лише те, що тодішні обставини змушували наше жите бігти дорогою вузького провінціалізму.

І не лиш в Галичині, але й на російській Україні. Там се був час такго політичного занепаду, що його давно вже не переживав наш край. Не лише під тягаром репресій угинало ся там українство, сили його підточувала і внутрішня хвороба. Се був час, коли найліпші сини України, як Стороженко, Куліш, Білозерський, йшли на службу російському урядови в його демагогічній роботі в Конгресівці; се був час сервілістично-патріотичних писань Квітки, коли такі люди, як В. Антонович, Ф. Рильський, П. Житецький, П. Чубінський та инші ознаймували, що „всяке політичне стремління при сучаснім стані нашої суспільности смішне і наївне“, та що революційні способи боротьби з урядом „не чесні“; се був час неподільного панованя ідеї „трисдиної Русі“, коли всі українські аспірації обмежували ся до культурної праці на ґрунті повного — без застережень — узнаня російської державности.

Навіть в двох найбільш дозрілих політичних програмах тих часів. — Кирило Методієвських братчиків і Драгоманова, як в зеркалі відбиваєть ся загальний сумний характер епохи. Обидві програми зявили ся в той час, коли одинока стояла муром серед хвилюваної революціями Європи — Росія. Сильна в середині й на внї, вона потрафила слїпити очі своєю могутністю навіть таким людям як Енгельс і Маркс. А вже людській психіці є властивим уважати те, що є, вже через сам факт свого істнуваня, за вічне і незмінне. Під гіпнозою сего факту (величности Росії) були і Шевченко, і Костомарів, і Драгоманів. І тому їх ідеї в значній мірі пересякнуті концепціями

панмосковізму. Як одна, так і друга програма виходять з засади прімату Росії серед інших Славян. Повторяю: становище Росії було тоді за сильне, український рух за кволий, межинародні відносини були в періоді стагнації і спокою. Що дивного, що всякі сепаратистичні ідеї Драгоманів відкидав як „порожні розмови“, що не мають ніякого ґрунту під собою“? Ціла програма Драгоманова — яка й тепер ще є альфою і омеґою російського українства, вичерпувала ся в двох словах: демократизація Росії. Драгоманівці і їх учитель були свято переконані, що Українці все можуть здобути від ліберальної Росії, не виключаючи автономії краю. Розуміть ся, Драгоманів мав завдат великий розум, аби не бачити, що навіть в демократичній Росії доведеть ся вести завзяту боротьбу з московським державним централізмом. Але — по перше, він думав, що Москалі далеко менші централісти, як напр. Французи. По друге — треба лиш було — після його таки слів — „одурити Москаля“. Треба було, не виступаючи завдат гостро з своїми національними домаганнями, сховати на час ідею національної автономії і бороти ся — в союзі з російськими лібералами — за як найширшу децентралізацію Росії. На сю програму — він думав — пристали б „всі розумні люди“. А здобувши вже адміністративну автономію України — не трудно було-б наповнити її національним змістом.

Не один дефект мала ся програма. Драгоманів мав перед собою приклади Угорщини, Хорватії, Галичини, Ірляндії. По них він міг вже виробити собі понятє про відношенє пануючих націй до автономістських змагань народів-паріїв. І коли він мимо того, вірив в децентралізацію Росії — котру здобудеть ся в союзі з ліберальними Москалями, — то що се було, як не таж сама безкритична віра в якусь вищість або іншість Москалів в порівнаню з Заходом, котра була підвалиною всіх майже панславістських теорій, віри, що була спільна всім їм — від генерала Фадсева аж до анархіста Бакуніна? Оскільки Драгоманів взагалі знаходив ся під впливом політичних ідей офіційної Росії, — свідчить його відношенє до турецької політики царату. Він апробував сю заборчу політику а навіть уважав її за корисну для України, ідентифікуючи таким чином інтереси російського імперіалізму з політичними інтересами свого краю.

Не маю тут наміру критикувати Драгоманова Невва-

жаючи на всі свої хиби, програма його була тоді може єдино можливою. Про ті причини, котрі казали йому виступити проти сепаратизму, я вже говорив. Має своє оправданє по части і його віра в російський лібералізм. „В ночі всі кітки сірі“. В передреволюційну ніч — коли жив і діяв Драгоманів, кожний найменший протест проти існуючого ладу був бунтом, кожний ліберал — революціонером. Що дивного, що російський лібералізм і революціонери — одинока сила, що вела тоді боротьбу з абсолютизмом — здавали ся Українцям найвірнійшими союзниками?

Тим більше, що виключена від участі в політичному житю російська суспільність просто не мала нагоди показати свою фарбу, відслонити своє правдиве „національне лице“. Революційний період 1899—1906 рр., що виявив таку несподівану силу російської опозиції, а заразом слабість українства, зміцнив лише драгоманівство в Росії.

Програма Кирило-Методійців виглядала ніби трохи ширшою, оскільки її ідеї виходили по за границі Росії. Але й братчики в своїй федералістичній програмі не стільки виходили з тверезої оцінки межинародної ситуації і положеня своєї нації, скільки не свідомо улягали впливови російського панславізму. Бо духовий інспіратор Товариства, Костомаров, уявляє собі славянство чимсь особиним від иншого світу (славянська федерація!) і конечне звязаним з Росією.

Що се, як не тіж самі ідеї панмосковізму? Аджеж офіційльний панславізм також опирає свою політичну програму (правда лиш pro forma externe!) не на спільности інтересів поодиноких народів, тільки на спільности їх походженя.

Отже як бачимо, тодішнє українство в Росії або відхрещувало ся від усякої політики, або — коли вже цєреходило на політичний ґрунт — не йшло далі постуляту автономії, лишє коли не коли віддаючи ся федералістичним мріям, позбавленим всякого позитивного характеру, з сильною панславістською закраскою. Той самий льокалізм, що характеризує і галицьку політику тих часів.

Ні сила українства, ні інтернаціональна ситуація, ні внутрішнє положенє Росії — не управнювали до конструованя ширших, реальних політичних ідеалів, що могли-б служити спільним дороговказом для обох частин нашої пошматованої нації. Кожда жила своїм житєм, своїми аспіраціями.

В свій час сї аспірації може були великими правдами, котрі могли гуртувати коло себе маси. Тепер — сї правди, і методївство, і драгоманївство — є вже досить старої дати. А ще Ібсен сказав, що коли якась правда досягає 20-літнього віку, „то вона є на найлітшій дорозі стати брехнею“.

І фактично, в наші дні — всі льогічні підстави, на котрих будував свою програму Драгоманів і галицькі патріоти його доби, хитають ся. Факт універсального значіння, факт кольосальної історичної ваги, всіх наслідків котрого годї передбачити — захитав сї підстави, вимагаючи від нас нової орієнтації, нової програми.

Сей факт є — пробуджене т. з. неісторичних народів східної Європи: в Турції, Австрії, Угорщині і Росії. Сей факт, що на наших очах викреслив що йно з карти Європи Оттоманську Імперію, поставив на порядок денний ревізію дуалістичної системи в Австро Угорщині, і вніс шум і гамір національної боротьби в забезпечену досі від сього — Росію, загосири в ній і українську kwestію.

Таж сама демократизація — бодай частинна — царату, що висунула на сцену українське питанє, покликала до чинної політики і російський лібералїзм. А тут з ним стало ся те, що лучить ся з кождим лібералїзмом в таких випадках. Чим більше російський лібералїзм переходив з ролі мовчаливого обсерватора політичного життя до ролі активного в нїм учасника, тим скорше один по другім — як по осїнній бурі — відлітали листочки з того вінка, котрим квігчали його в часї його весни наївні і легковірні люди. Пп. Мілюкови, Струве і як там вони всі ще називають ся — показали зрештою і нам своє „національне лице“, зриваючи ту гарну маску, яку вони носили в „юні дїї“ своєї політичної невинности. Вражїне було о стільки сильне, о скільки несподїване. Показало ся, що російські ліберали не тільки не мають жадної програми в українській справі, а й не хочуть її мати. Ще в „Освобожденію“ — органї рос. конституціоналістів, що видавав ся в Штуттгарті 1902 р., — так сформуловано національну програму: „рівність усіх перед законом і як наслідок сього знесене всяких національних, станових і релїгійних обмежень“. Так само в „Проектї рос. конституції“, що вибранював „Союз освобожденія“, ціле питанє упхане в слїдуючий пассус: „Ріжниця походження й ври не-

може потягати за собою нерівности політичних прав і обовязків“. І се все. Як бачимо програма чисто негативного характеру. Очевидно рос. ліберали розуміли „освобожденіє“ Росії лише як освободжене московського народу. Для нього вони проклямували право суверенїтету в державі, иншим націям відмовляли навіть суррогату державности — автономії. Виразне і цинїчне проголошене принципу „Quod licet Jovi, non licet bovi“! Не иншою в українськїм питаню є програма і нинїшних лібералів.

Макїмум того, що вони тепер готові офїрувати Україні — се право на культурне (не політичне!) самовизначенє — що зрештою є льогічною консеквенцією загальних засад лібералїзму, а не жадною концесією, — та право плекати свою культуру шляхом приватної ініціятиви самого українського суспільства, без всякої помочи держави.

Як і чи можливо збудувати свою культуру дорогою приватних зусиль суспільности — про се ви Галичане аж надто добре знаєте, аби я потребував над тим ширше розводити ся. Особливо комічним представляє ся рецепт російських лібералів в нашім часї, в часї кольосального розширеня функцій держави, коли примусова (а не добровільна, не приватна) організація суспільности для осягненя культурних і політичних цілей — стає азбукою громадського життя. Бороти ся самоорганізацією суспільности, зданої на власні сили, проти воюючого націоналізму, узброєного тою міцною зброєю, що дає кождій пануючій нашій державній механїзм — се значить йти з голими руками на ведмеда.

Але й сї, „прихильні“ до нас голоси, відосіблені й нечисленні. Вони тонуть в хорі дикого цькування всього українського, що несеть ся не лише з чорносотенної, але й ліберальної преси. В „Русській Мысли“, „Утрі Росії“, „Рус. Слові“, „Московском Ежедѣльнику“ українство вже проголошено державною небезпекою, з котрою треба бороги ся з цілою енергією і без жадних зглядів. Третя і найчисленнїша частина лібералів, стояюча на боці, систематично замовчуючи та ігноруючи найдикші прояви україножерної політики правительства, веде супроти нас політику Понтія Пілата.

Замість здійсненя тих надїй що покладало ся на демократичний інстинкт рос. лібералів, ми дочекали ся надзвичайно цікавого факту: в той час, як свідомість

угоди з Поляками, захоплює чим раз правійші верстви рос. суспільности, в той самий час, до табору здецидованих ворогів українства переходять чим раз лівійші російські елементи. Мобілізація подавляючої частини політично активної рос. суспільности проти головних постулятів українства — стала фактом доконаним. Мусіли зрештою призначи се й ті апостоли порозуміння межі вовком і ягням, що з упертістю маняка роками поучали нас про потребу „доброго тону“ супроти російських поступів.

Скажуть: алеж ані російська демократія, ані навіть лібералізм — ще не є у власти! Коли він прийде до неї — справа змінить ся!

В пророцтва не бавлю ся. Не чую ся до того покликаним. Скажу лише, що надії на скору демократизацію Росії не знаходять собі оправдання в соціяльній структурі сеї держави. Що зломило революцію 1905. року? Відносна чисельна слабкість одинокого широреволюційного елемента — робітництва, зрада буржуазії і туність селянства. Ті причини ділають і тепер з тою лише різницею, що селянство, розколоте аграрною політикою Столипіна, ще менше стало приступним революційним ідеям, та щоміщанство, поклоняючись нинішньому ідолу націоналізму — ще тісніше горнить ся до уряду. За таких обставин перед Росією стелить ся лише одна дорога: дорога повільної еволюції в сторону конституціоналізму, дорога, що нею йшла Австрія від 1848—66 рр. А се значить, що перевага тих верств, що тепер дають тон політиці Росії — забезпечена на довгі літа, а разом з тим є забезпечений і той непевний стан, в котрому знаходиться ся — очікуючи кращих часів, — українство в Росії.

Як зараз збачимо, і ті причини, що похнули російський лібералізм на дорогу антиукраїнської орієнтації, — є того рода, що вони сю орієнтацію — в будучім — потраплять скорше зміцнити, як злагодити.

Шукаючи за причинами патріотичного божевілья, що охопило російське суспільство, не на останньому місці прийдесть ся назвати — російський імперіялізм.

Ся хвороба фактично — протягом останних п'ятьох літ — заразила майже цілу московську буржуазію, як правого так і лівого табору. Досить згадати 1908. р., коли лібералізм російський показав ся plus royaliste que le roi même, коли на стрічках всіх ро-

сійських днівників з болотом мішало ся Ізвольського за його „уступчивість“ Австрії в часі анексіїної кризи; досить згадати божевільні проекти рос. панславівців, руку котрих тягли прецінь і ліберали, про славянську федерацію на трупі Австрії й Угорщини; досить згадати, що ганебна політика царату в Перзії і Монголії не лиш не стрічаєть ся з протестом лібералів, а навпаки, знаходить в їх рядах своїх учених теоретиків, досить згадати останні дні в Думі, де бурєю оплесків прийнято провокуюче експозе Коковцева не лиш на лавах правих але й тих, що самі себе називають „опозицією його Величності“, досить зрештою згадати останню промову в Думі лідера кадетів Мілюкова, що не лиш апробував політику російського правительства в часі останньої кризи на Балкані, а навіть заохочував його до анексії Вірменії,—досить се все згадати, аби усвідомити собі: що „unagrodowienie“ рос. лібералізму довершило ся, що від нині нема такої підлости — аж до зради своїх власних принципів — котрої би не допустили ся російські ліберали там, де ходить о попиране заборчої політики царату. Ся нова хвороба — імперіялізм — утворює перед нами грізні перспективи. Спеціально перед нами. Є знаною річю, що заборча політика — котра так часто любить прикривати ся інтересами нації — все має більше виглядів в державах однонаціональних. Національний кавардак — що конче буде внесений до Росії українським питанням — мусить зменшити силу розмаху рос. експанзії. Вже тепер українська опозиція заграничній політиці царату (особливо неославівмови) — хоч як слаба — стає йому трохи невідгідною. Далі се невідгиди хіба лиш збільшать ся і будуть так само шкідливі Росії, як ті, що справляють Чехи й Поляки політиці зовнішній Австрії. Ось для чого власне російські імперялісти такі завзяті прихильники „єдиної і неподільної Росії“, ось через що ніде не знайти більших ворогів всяких спроб „расколоть єдиний рускій народ“, як власне серед імперялістів. З їх рядів вийшов прецінь і Струве.

Далі, стала вже трюїзмом в Росії конечність згоди з Поляками, аби і сих здецидованих ворогів Німеччини — впрягти до возу рос. державности. Що ся політика скаптованя Поляків має всі шанси на успіх не лиш серед російських, але й австрійських навіть Поляків, свідчить ціла тактика Кола польського в Думах, акцептоване ними неославівзму „без застережень“: про се свідчить стала опозиція польська в Австрії

Тридержавному Союзови, розпад котрого зробив би з Австрії іграшку в руках царату; про се свідчить поведене Поляків підчас останньої кризи, нагінка на д-ра Лео в варшавській пресі за його „нетаковні“ виступи проти Росії, в котрих народовецькі сервілісти уgliedли образу масштату рос. царату; про се свідчить що йно погребана галицька угода, задушена руками польських москвофілів. Не підлягас сумніву, що свою польонофільську політику Росія могла би вести лише коштом українства. В противному разі неославізм стратив би для Поляків цілу свою атракційну силу; відпала би одна з найважніших причин, що робила для них Петербург з певного взгляду милійшим від Відня. Бо маючи перспективу укр. небезпеки як в Росії так і в Австрії, Поляки ледви чи вибрали би якусь иншу політику, як політику Буриданового осла. А се не є пожаданим для рос. імперіялістів. І тому, коли сі останні в своїм Drang nach Westen не хочуть розгубити всіх своїх союзників — Бобрінських і Поляків — мусять взяти собі за правило: „mit den Wölfen muss man heulen“. Сею дорогою вони й пішли, витаючи ся в Празі з Глібовицькими і Дудикевичами як „єдиними представителями галицько-руського народа“, і робили в Росії заговор мовчання про все, що торкасть ся України.

Полишаючи навіть на боці рос. імперіялізм, перспективи, які відкриває український рух перед Росією, наповняють панічним страхом кожного рос. буржуа. Випустити з під своєї контролі колюсальну територію з кількадесять мільоновою людністю, посіданню котрої Росія завдячує своє великодержавне становище, соками котрої досі годуєть ся рос. промисловість і державний бюджет, на котрій знаходить свій хліб десятки тисячів рос. урядників, учителів, судіїв і прочих культуртрегерів; дати свободу самовизначенія 30 мільонам людности, від котрої виключно залежить, чи Росія зостанеть ся державою національною, чи перетворить ся в федерацію націй — на се жадний Росіянин не піде. Прикладів такого самопожертвованя не знає історія.

Історія — навпаки — свідчить, що скрізь де якась державна нація скидала з себе ярмо чужої або своєї власної бюрократії, вона робила се лиш для того, аби тим міцнійше уґрунтувати своє пановане над иншими народами-паріями. В найбільш драстичний спосіб можна се обсервувати на прикладі

Угорщини, котра вже виявила заборчі тенденції щойно визволяючись від Австрії. Коли в квітні 1848. р. депутація з Банату допоминала ся перед Л. Кошутом прав Хорватської нації, сей змадяризований Словак борець за національну незалежність Угорщини — відповів: „я не знаю жадної хорватської нації“! Рівнож і пруський ландтаг не знає польської нації. Ба, навіть Сербія, маленька країна з великими апетитами, що написала на своїм прапорі національне з'єднане всіх Сербів, тепер, забираючи частину Альбанії, устами Пашіча з погордливою усмішкою говорить про „так званий“ етнографічний принцип, котрого не можна, мовляв, брати в рахубу при зачеркненню границь Великої Сербії. Чи маю ще звернути вашу увагу на Галичину, на Польщу? Аджеж усі ми знаємо, що та сама „Jeszcze Polska nie zginęła“, що перед 50 літами звеніла яко піснь свободи, тепер звучить яко гимн гнету і насильства.

Тепер прийшла черга і на російську суспільність, котра щойно зачинає вибивати ся з бюрократичних пелюшок.

Чи будемо дивувати ся, що вона виявила супроти инших націй — акурат стільки сприту або туподумства, називайте як хочете, — що й Поляки, Мадяри або Сербі?

Отже, розглядаючи відношене до нас рос. лібералізму ми бачили, що воно є різко-негативне. Аналіза причин даного відношеня до українства переконала нас, що воно (відношене) має тенденцію зростати. Аналіза соціальної структури царату — робить надії на які будь гвалтовні зміни існуючої політичної системи в Росії — надзвичайно слабими.

Summa summarum — українство в Росії має, і довго ще буде мати, в цілій майже рос. суспільности політично активній — своїх здецидованих і неблаганих противників.

Більш 50 ліг тому, К. Маркс писав, звертаючись до німецької громади. „Вина за всі лайдацтва, поповнені з помічю Німеччини в инших краях тяжить не лише на правительстві, а і в великій мірі на самім німецьким народі. Без його заслїплености, без його раболіпства, було-б німецьке імя менш зневажене за границею, а пригнічені Німцями народи давно-б уже знаходили ся в стані свободного розвою“. Так писав великий соціяліст. І коли ми тепер, по літах спільної боротьби за свободну Росію, по стількох

заведених надіях і розбитих мріях, — кинемо сі слова на адресу російської суспільності, нікому не вільно закидати нам жадний шовінізм!

Колись в часі Sturm-und Drang періоду європейської історії в 48. році, великі історичні нації — Французи, Німці, Угри, Поляки вели перед в революції. Славяни (крім Поляків) — натомість були найпевнішою опорою реакції.

Тепер ситуація змінила ся. Борцями за національну свободу — проти всіх сил реакції виступають тепер ті нації, що в 48. році були противниками всякої свободи. Натомість народи революційні колись — Угри, Поляки — імпульсивно чіпляють ся за старий засуджений на смерть status quo централізму, та його модифікації — дуалізму. В останні дні до тих реакційних націй, що боронять свої позиції від штурмуючих колюми нових, повних свіжої енергії, народів — перейшла і Росія. По тамту сторону барикади опинили ся і російські ліберали.

Сім літ конституційного життя в Росії привели рос. лібералів до банкрутства. Векслі виставлені ним колись показали ся фалшивими. А разом з банкрутством лібералізму — стратила рацію істновання і драгоманівська програма.

Драгоманов писав: „Відірване українського населення від інших країв Росії (політичний сепаратизм), є річю не лиші крайню тяжкою, але й для інтересів українського народу не потрібною.“

В наші часи противно — політичний сепаратизм, не лиш потрібний в інтересі нашого народу, але й — що важнійше! — навіть можливий!

Стара Росія признавала, що лише центральне правительство має регулювати жите поодиноких — в тім числі і нашої — націй Росії. Нова Росія твердить, що лише центральному парламенту прислугує се право.

Ні одна, ні друга одначе — права самої нашої нації на автономію не визнає. Ліберальна Росія в ґрунті річі акцептувала національний принцип абсолютистичної. А з того часу, як нова російська державність прийняла — майже без застережень національний принцип старої, українство мусіло з природи річи стати в опозицію як одній так і другій, стати ворогом рос. державности в загалі яко такої.

Коли наша нація чує в собі силу й волю до життя, коли вона почуває в собі організаційний талан,

котрий вона так блискучо колись виявляла; коли вона не хоче добровільно замкнути ся в тій труні, котру їй готують російські молодотурки — одиноким виходом для неї мусіла-б бути програма не автономізму, лише політичного сепаратизму, в тій чи іншій формі — все одно.

Не буду розважувати тут сих форм, бо уважаю се за річ другорядну. Тим самим полишаю на боці і питає „самостійної України“. Бо актуальним є не гасло самостійности — мріялиж колись наші Українці про самостійну Україну в злуці з Росією! — Актуальним, більше реальним, більше конкретним — і скорше здійснимим! — є гасло відірвання від Росії, зірвання всякої злуки з нею, — політичний сепаратизм.

Еволюція українського народу по сей бік кордону підготовила і в Галичині ґрунт для сепаратистичної ідеології. Протягом останніх 20 літ Українці в Галичині зросли в таку поважну силу, що могли поставити на порядок денний такі радикальні домагання, як університет і реформу виборчої системи до сойму. Але тут наткнули ся на опозицію не лиш шляхти, але й польської демократії. Причина сього факту є та, що демократизація краю була б рівночасно і його українізацією. Здаючи собі справу, що скорше чи пізнійше — навіть неповоротна Австрія мусіти ме поробити концесії демократії — а во ipso — ослабити польський стан посідання в Галичині, — льояльні Поляки зачали глядіти за новим об'єктом своєї льояльності. „Zu Dir Majestät stehen wir“... сі слова лишили ся і тепер засадою польської політики, лише з тою ріжницею, що до тепер не все було ясно, про кого властиво думають вони, вимовляючи сю сакраментальну формулу...

Не трудно догадати ся, як Поляки знайшли своїх нових союзників. Колись один польський політик (здаєть ся Ашкенази) з жалем говорив: „Moі Panowie! jeżeli będziemy się dzielić na Polaków, Mazurów, Rusinów, to gdzie będzie Polska“? Ніби вторуючи йому сказав недавно в Думі потомок українського гетьмана, Скоропадський: „если будемо дѣлится на Великороссовъ, Малороссовъ и Бѣлороссовъ, гдѣ же будетъ Россія?“ Самі може того не свідомі, обидва джентельмени сконстатували дуже важний — а для себе сумний факт. А саме — що з пробудженем неісторичних націй, а особливо України, що досі була гноєм для великопольської і велико-

російської ідеї — як Польща, так і Московщина, му-
стїлиб відійти в свої етнографічні границі. Се
здасть ся зрозуміли вже і Поляки і Москалі. Звідси їх
entente cordiale, звідси москвофільська орієнтація По-
ляків, що завдас стільки клопоту нам.

А в тім Поляки тут не ставляють жадного ви-
їмку. Небезпека зі сторони неісторичних націй збли-
жає нації історичні одну до другої в цілях оборони
status quo. Недавно ціла німецька і мадярська
преса пережили регенерацію своєї старої прияз-
ни, давно стала прислів'єм польсько-мадярська при-
язнь, російська преса взяла давно польонофіль-
ський курс.

Прошу мене хибно не розуміти. Я лиш конста-
тую факти. Я бачу певні, досить сильні причини, що
пхають польський загаль на дорогу угоди з Росією,
я знаю з історії — з якою цупкістю тримаєть ся у
власти польська шляхта, ся головна репрезентантка
москвофільства, беручи собі за гасло: *Vivant nobiles,
pereat respublica!*

Се управноє мене до моїх песімістичних висновків
що до Поляків.

Але коли-б — польська політика перейшла в ру-
ки мудрійших людей, коли-б „в великих рухах світо-
вого значіння польський й український прапор ішли
разом,“ ми-б були перші, що сим людям простягли-б
руку згоди.

Досі однак так не є.

Досі московська орієнтація Поляків є причи-
ною неповодженя всіх останних угодових
акцій в краю. В останний момент польські партії ніби
переконали ся, що затикати ватуою вуха підчас сой-
мової обструкції — се ще не значить розв'язати укра-
їнське питанє в Галичині, і ухвалили відомий компро-
міс. Але тоді на сцену вийшли ті, що звикли не інак-
ше звертати ся до своєї аудиторії, як per „najmilsi w
Chrystusie“ — і ціла реформа пішла до чорта, на пре-
велику втіху російського правительства і його експо-
зитири у Львові.

Час висунув перед нами великі реформи — а по-
казало ся, що жадна з них не може бути переведена
через veto політичних дегенератів, що в своїй політи-
ці кермують ся директивами з над Неви. Чи заходить
справа українського університету — Поляки недвозначно
аргументують свою опозицію небажанем справляти кло-
піт Росії, від котрої залежить прецінь доля російських
„rodaków“. Чи виплине справа соймової реформи —

вшехполяки запобігливо вказують Австрії на небез-
пеку зі сторони Росії, яку стягло-б на неї „фаворизо-
ванс“ Українців і т. д. і т. д.!

Коли згадати ще про наших москвофилів, то зо-
бачимо, що в боротьбі навіть за свої чисто-краєві
інтереси — галицьким політикам довело ся раз-у-раз
напотикати ся на посторонню, ворожу силу, котра не
лиш не дозволяє красви вийти зі стану анархії, але
без параліжованя котрої всякі національні здобутки
в Галичині стають просто проблематичними.
Показало ся отже, що галицькі Українці, рівнож як ро-
сійські, мають одного й того самого воро-
га, з котрим бороти ся лиш на місцевому ґрунті
— є річю безнадійною. Показало ся, що Галичани
не можуть буги певними ані тревалости реформ, ані
навіть певними завтра, поки не буде знищена або
ослаблена сусідня запритзнена держава, що їх бу-
дуччина залежна від того, як уложать ся українсько-
польсько-російські відносини на цілій території,
замешканій сіми народами.

Так, переступаючи границі Галичини і заключа-
ючи союз з вшехполяками, — московський царат сам
вивів українську політичну думку в Галичині по за
границі краю і поставив перед нею ширші зав-
даня, ширшу мету. Сею метою з натури річи ста-
ло — знищенє, або ослабленє царату, під-
триманє сепаратистичних змагань на
Україні.

Так, банкрутство рос. лібералізму, заборчі пляни
царату і москвофільство Поляків — не лиш вивели
українську політичну думку за межі вузького провін-
ційналізму. Вони створили ґрунт під одну, спіль-
ну програму української нації по оба бо-
ки кордону.

Як я вже сказав — сією програмою, після мене,
мусить бути програма сепаратизму.

Теперішній момент як найбільше сприяє евен-
туальній реалізації сепаратистичної
програми.

Від часу приблизно російсько-япанської війни,
європейська політика виходить з того періоду
стагнації, в котрім вона перебувала до сього часу
аж від Берлінського конгресу. Наші часи — є часами
розкладу й загиину старих status'ів quo, часами дале-
косяглих політичних концепцій, для котрих не є свято-
щю жадна державна границя, жадні хоч і як старі
політичні забобони; ми переживаємо часи крайнього

1913

загострення межидержавних противенств, горячкового зброєння маленьких нейтральних держав — певний симптом зближуючого ся європейського конфлікту. Часи великих національних рухів, часи актуалізації найріжнородніших квестій: турецької, альбанської, австрійської, арабської, вірменської, монгольської, перської, індійської і української. Скорими кроками наближасмо ся до загально-європейського кавардаку, котрий нині приніс вже свободу Альбанії, а завтра — хто знає — може принесе свободу нам...

Спеціально звертає на себе увагу той застарілий європейський конфлікт, котрий тепер набрав надзвичайної гостроти, та котрий відкриває перед нашою нацією далекі, безмежні перспективи.

Я маю на увазі конфлікт австрійського і взагалі німецького імперялізму з російським.

Викинута в 1857 р. з Італії, в 1866. — з німецького Союзу, Австрія — з природи річи — мусіла скерувати свою експанзію на полудне. Туди її спровадив і Бісмарк в 1878. р. Але тут вона стрінула ся з Росією, що протягом віка уперто й консеквентно перла до Константинополя. Обидві держави стали ворогами. Кожний крок Австрії в напрямі Сальонік — грозив обернутися в нівець старі мрії Московщини про Босфор і Дарданелі. Кожний крок Росії на Балканах грозив відтяти Австрію від дороги до егейського моря. Тепер се Росії і вдалось. Експанзія Австрії на полудне спинена. Але наївний був би той, хто б думав, що поділ європейської Турції зліквідував австро-російський спір. Передовсім не виключена ще боротьба обох противників за впливи в новім балканському Союзі, а рівнож в Альбанії — джерело безконечних інтриг, а може й збройних конфліктів. По друге — замість недолужної Турції на полудневій границі монархії повстав міцний Союз з великою експанзивною силою, з далеко ще не заспокоєними апетитами, що все звертати муть ся на північ. А ся обставина хиба ще заохочувати ме Росію до останнього обрахунку з своїм довічним ворогом. Бо поміч Німеччини Австрії почасти буде зкомпензована мільоном багнетів балканського Союзу, котрого протекторкою є Росія. По другій балканській війні, небезпека з сеї сторони для Австрії, правда, значно зменшується, але не зникає зовсім. З одної сторони Болгарія — в наслідок сеї війни — цілком попадає під вплив Росії, з другої — не є виключене і відновлене Балканського

Союзу. Зрештою, тепер вже не улягає сумніву, що російська політика цілком свідомо спекулює на розбір Австро-Угорщини, котрій вона готує долю Польщі і Туреччини, або що найменше Швеції. Принцип „desintéressement absolu“ — котрий застосувала Австрія не лиш в зовнішній але й внутрішній політиці, що допровадив до анархії в Чехії, Галичині, Угорщині й Хорватії — притяг до монархії ласкаву увагу царату. Лихий знак для Австрії!

Бо історія вчить нас, що скрізь, де лиш якийсь державний організм зачинає розкладати ся, де лиш смерділо стертвом, можна було бути певним, що поблизу зобачите російського орла. Бо російський орел живить ся лише трупом, — може тому так довго й живе?

Працюючи витревало — на півночі й на полудні на знищенє Австрії — стара міжнародня інтригантка Росія — має як все, далску, вражаючу своїм розмахом — ціль. По трупі Угорщини й Австрії досягти Адрійського моря.

Хто знає історію Росії, далекозорість і витревалість політики сього потвору, той не зобачить в сих плянах нічого дивного. Чи не добрала ся вже вона по трупі Польщі й Турції до Чорного й Балтійського моря? Чи не добрала ся вона вже до Пасіфіку, звідки лише вибила сї залізна рука Японії? Чи не осягла вона майже Індійського океану через безприкладно-засліплену політику Великої Британії? Останні події показали, що з тою самою упертістю стремить вона й до Атлантики. Трупом через котрий веде дорога туди, має бути Швеція. Про се свідчить прекрасна книжка Св. Гедіна — „Warnungsruf gegen Russland“, що здемакувала заборчі пляни царату; про се свідчать хмари рос. шпіонів в Швеції, проти котрих мусів недавно стертінг прийняти спеціальний закон. Знаючи всі ті факти не будемо дивувати ся плянам царату розбити Австрію і досягти Адріатику, ані тому, що певне Росія не опустить щасливої нагоди — збройно напасти на свою сусідку. Є ще й третя причина російсько-австрійського антагонізму. Як одна так і друга держава бореть ся за гегемонію над славянськими народами. Чим раз то більш очевидним стає, що Австрія, коли хоче жити, мусить перетворити ся в федерацію вільних націй...

Потреба правильного функціонування як централь-

ного, так і краєвих політичних органів, котре є неможливе за теперішньої системи коронних країв — єднає для ідеї федералізму чим раз ширші верстви австрійської людности. Але коли реалізувати сю ідею давніше їй наказували згляди внутрішньої політики, то тепер се стало категоричним імперативом її зовнішньої політики. В 1866. р., коли творила ся сучасна система монархії — дуалізм, Австрія всіма своїми аспіраціями була обернута на північ. Тепер коли вона мусіла центр ваги своєї зовнішньої політики пересунути *volens volens* — на полудне, — дуалізм, що спираєть ся на упослідженю Славян (з виїмком Поляків) — став анахронізмом.

По балканській війні, політиці Чувая і Потоцького мусів прийти кінець. Австрія мусить стати, і наділі стає, другим по Росії славянським центром, що має вже свою ідеологію (австрославізм), що виявляє вже досить сильну атракційну силу навіть по за своїми границями і що стоїть в непримиримім противенстві до ідеології панісковітизму, або, як його не слушно називають, панславізму. Сей факт і є тою третьою причиною, що робить конфлікт межі сими виключаючими себе взаємно принципами коли не неминучим, то більш ніж правдоподібним. Status quo межі Росією й Австрією — можливий, доки населяючі їх неісторичні нації були *quantité négligeable*, — мусить тепер уступити місце іншому. Або Австрія буде знищена і Росія дійде до Адриатику, або Росія буде відкинута за Дніпро.

Не хочу тут розглядати питання, чи стара й консервативна державність австрійська — в стані ще еволюціонізувати? Чи в стані приймати в себе нові ідеї?

Думаю що так. Правда, ще великий Наполеон, що так добре знав Австрію, і котрого ще ліпше знала вона, сказав, що „*Autriche est toujours en retard*“. Але Наполеон знав лише Австрію Меттерніха. Ми вже знаємо Австрію 48. 66. і 1906. років. Ми знаємо, що часами, в критичній для монархії хвилі — Габсбурська династія виказувала надзвичайний сприт — не вагаючись іноді заключити союз навіть з революціонерами або з революційними гаслами — як загальне виборче право. Сі lucida intervalla австрійської державности дозволяють нам бути оптимістами що до квестії: чи

Австрія буде о стільки мудра, щоб своє історичне завдання — стати центром федерації славянських народів — не обмежити лише границями монархії.

Зрештою, ні від кого відповідь на се питання так не залежить, як власне від нас самих, еволюції українського руху за кордоном. А сей рух — мимо всього! виказує сталий і досить скорий поступ наперед!

Вище я згадав про дві причини австро-російського антагонізму. Та на тім не кінець. Упадок європейської Турції став жерелом нового — грізнішого конфлікту — Німеччини з Росією. Можна як хто хоче відносити ся до агонізуючої Оттоманської імперії, що впала не стільки за свої, скільки за чужі гріхи, але не можна заперечувати факту, що Турція — яко держава — стоїть над краєм пропасти. Не маємо жадної причини припускати, щоб зліквідована в Африці й Європі, вона чомусь саме в Азії виявила більше житєвої сили, як до тепер; щоби держава, спутана як муха павутинем, європейськими договорами, трактатами, умовами, пожитками, задихаючи ся в стричку європейського капіталу — стала на власні ноги. Гори трупів і море крові освічував заходючи, турецький півмісяць в Африці. Гори трупів і море крові освічував він, заходячи в Європі. Чи будемо так наївними, припускати, що як раз в Азії ліквідація Турції піде мирним шляхом? Коли поділ європейської Турції, де великі держави вийшли з порожніми руками, мало не допровадив до європейської війни, то що ж допіру ліквідація азійських послістий оттоманської імперії, де кожда держава має щось до положеня в кишеню? В Європі Турція мала своїх — так сказати „законних наслідників“. В Азії їх не має. Їх місце з природи річи займають великі держави. Ліквідація азійської Турції отже грозить світовою війною. Бо лише війною можуть бути розплутані перехресуючі одні одного інтереси великих держав в Азії. Інтереси Франції в Сирії колідують з інтересами Англії, що мріє про реставрацію арабського каліфату під своїм протекторатом, та кольосальну державу від Каїру аж до Бомбея. Інтереси Німеччини, що пре з заходу до Перського заливу, колідують з інтересами Англії, колідують їх інтереси також і в місци осідку колишнього раю — Мезопотамії. Конкуренткою Франції в Сирії стає Італія. Росія, що напирас на Персію і Вірменію є півною небезпекою для британської Індії.

Але що нас тут головню інтересує — в М. Азії безпосередню стикають ся Німеччина з Росією. Німеччина з природи річи — обстоює інтегритет азійської Турції, Росія свідомо пре до її розбору. Експанзія першої хоче опанувати перський ринок, друга замикає його перед нею. Німецький капітал хотів би втягти в сферу своїх впливів Вірменію, Росія, котра що йно обсадила Урмію — зайняла тепер стратегічну позицію, володіючи котрою кожної хвилі може анексувати Вірменію. Німеччина прагне усадовити ся на добре на полудневих берегах Чорного моря — для Росії се значить забути раз на все про проливи.

Хто знає, з якою енергією обидва противники обстоюють свої інтереси, — той ледви чи вірити ме в мирне розв'язане антагонізму німецько-російського. Конфлікт між Німеччиною й Росією, а значить і між Австрією і Росією стає більш як правдоподібним. Австрія — яко союзничка Німців — прийме на себе перші удари Росії.

Резюмею все досі сказане. Пробуджене неісторичних націй (а з осібна української) в Росії — і заведене надій на російський лібералізм, викликаю для Українців потребу нової політичної гравітації. Пробуджене неісторичних націй в Австро-Угорщині і конечно її еволюція в сторону національної рівноправности — створює з сеї останньої новий — потрібний нам — центр славянської гравітації. Пробуджене неісторичних націй Оттоманської імперії — перенесло вагу турецької квестії до М. Азії і загострило межидержавні конфлікти, котрі роблять реалізацію нашої програми дуже й дуже правдоподібною.

Якеж становище має заняти українська нація в тім конфлікті, що зближаєть ся на нас? Як я вже сказав, одинокою, відповідаючою інтересам української нації програмою, є тепер — політичний сепаратизм. Тому, коли ми тепер в тій великій бурі, гуркіт котрої вже ловить наше ухо, не кинули усї наші сили — які-б малі вони не були — на сторону противників Росії, — то був би злочин перед нашою нацією і її будучиною.

Сей висновок не є фантасмагорією. Він є — опертий на уважнім розгляді європейської політичної констеляції — вивід тверезого політика. Чинний уділ в австро-російським конфлікті по

стороні Австрії в цілях реалізації програми сепаратизму — ось має бути гасло нинішнього дня.

Зі сторони quasi демократів нерідко підносять ся голоси сумніву — чи може бути війна — масовий морд! — програмою правдивої демократії? Не входячи в детальний розгляд сеї квестії, пригадаю лиш, що збереження миру в outrance ніколи не було догмою, не було *suprema lex* європейської демократії. Маркс і Енгельс — сї передові борці європейської демократії другої половини минулого віку — отверто голосили війну проти Росії. Енгельс війну проти Франції, англійські чартисти домагали ся війни з Росією, збори англійських фритрадерів, що демонстрували за миром в Лондоні, були зірвані чартистами з окликами: „злочином є мир, поки не здобудемо свободи“! Подібні „сретичні“ думки можна знайти й тепер у польських соціалістів, хорватських і англійських (Гайдмен, Квелч). В першій книзі „British Socialist“ за сей рік знаходимо цікаву статю, присвячену сій квестії.

Скажуть: головною небезпекою для європейської демократії була в минулїм віці Росія. А чи-ж тепер є інакше? Чи-ж підчас останньої кризи не Росія була головною бурительною спокою? Чи стремлючи до здійсненя панмосковської програми вона не входить в колізію з демократичною Європою? Чи роблячи з французької республіки царську сатрапію і накидаючи Франції нині трьохлітню службу, а завтра може нового Бонапарта, вона не стає ворогом європейської демократії? Чи не вона змушує Швецію — до кольосальних видатків на милітаризм? Чи своїми плянами розширитись від Атлантичного океану до Тихого і від Північного до Індійського, не стає московський потвір загрозою не лиш європейського але й світового миру?

І чи війна з ним не є як і перед 50 літами — найсвятїшим обовязком європейської демократії?

Як би зрештою не було, кажу ще раз — ніколи не може бути, і, як я показав, не було і не є — збережене європейського миру за всяку ціну — догмою для демократії.

Ще другий аргумент можна почути від деяких quasi демократів. Ваша справа — кажуть вони — є справедлива справа. Але ви маєте бороти ся за неї самі, не жебраючи помочи у клерикально-ре-

акційної Австрії, котра коли й визволяти ме вас від Росії, то лише за для інтересів австрійського капіталу. Не маю жадних ілюзій що до причин австро-російського антагонізму. Але, мимомо, уважаю цілком оправданою з демократичного штандпункту певну кооперацію українських сепаратистичних змагань з Австрією. Аби промовити до переконання як тих, що звикли думати самостійно, так і тих, що звикли кланятись авторитетам, — я наведу один уступ з Лясаля, що дає чудову відповідь на поставлене в горі питане.

В своїм „Der italienische Krieg und Aufgabe Preussens“ Лясаль, котрому, сподіваю ся, ніхто не закине брак демократизму, займаєть ся майже аналогічною проблемою: „Чи могла Сардинія, яка боролась тоді з Австрією, шукати помочи в Наполеона, що був тоді символом реакції?“ і відповідає: „Італія веде найсправедливішу й найсвятійшу війну, вона беть ся за своє національне існуванє. Вона бореть ся проти ворожої культурі державности... Що є простійшого і більш оправданого, коли вона в сій нерівній боротьбі послугуєть ся помічю французької нації? Коли Сардинія приймає поміч Люї-Наполеона, то чи не прийняли ми в 1813. р. навіть помочи російського царя?... Коли ся справа є свята, чи вона стане менш справедливою через те, що її візьме в свої руки лихий чоловік? Коли задача Італії визволитись з під австрійського ярма є великою і цивілізаційною, — чи вона менше лежати ме в інтересі цивілізації, коли Люї-Наполеон — хоч і з як нужденних мотивів — бере її в свої руки? Як можуть мотиви за для котрих хтось рішаєть ся на щось, вплинути на об'єктивну суть самої справи, на котру він рішаєть ся?“

Поставте в сій цитаті „Росія“ замість „Австрія“, „Австрія“ зам. „Франція“, а зам „Італія“ — „Україна“ — і ви мати мете, я думаю, відповідь, що зловольнить навіть quasi-демократів.

Бо, в силу об'єктивного ходу річий — всяка поразка Росії, всяке відірванє хоч кавалка української території Австрією — приведе до консолідації, до скріплення українського елемента в Австрії, а eo ipso і в Росії, і наблизить час остаточного визволення нашого краю.

Хоче того Австрія, чи ні, з тих чи иньших мотивів вона би до того стреміла. Як Наполеон I. був мимомо своєї волі, — знярядем революції, котру він роз-

носив по цілій Европі і як Наполеон III. був знярядем італійської революції, хоч і дістав за те Trinkgold у виді Нінци і Савої, так і Австрія стоїть перед ділєю: або ділити долю Турції, або стати знярядем нової революції, нових народів східної Европи. Не наша в тім вина, що історія судила нам на великім професі межі Австрією і Росією — говорючи язиком юристів — гратиролію побічного інтервенента. А роля його — як відомо — обмежуєть ся лише попиранєм одної або другої з сторін.

Але се наше завданє маємо виповнити чесно і до кінця, памятаючи, що історія не знає прикладу, деб поневолена нація визволила ся з під чужого ярма лише власними силами. Всякі славяно-Фільські ремінісценції, що на жаль ще живють у богатьох Українців, треба рівнож відкинути на разі на бік. Інтереси нашої нації звязані не з Росією, лише з Тридержавним союзом. Нам страшний не німецький Drang nach Osten, лише російський Drang nach Westen. Се мусимо собі вже раз отверто сказати, памятаючи слова Енгельса, що „славянський нарід, котрому свобода милійшою є ніж славянство, вже через се доводить свою здатність до житя, вже через се забезпечує собі свою будуччину“.

„А що станеть ся, коли Росія переможе? Чи одна ся евентуальність не обовязує нас до політики миру? Сеж знищить наш культурний доробок, сеж спровадить на нас — в Галичині і в Росії — нечувані репресії, коли ми станем проти неї!“ На се відповім: а хиба Росія і тепер не нищить нашого культурного доробку, вносячи гангрену в наш національний організм? Чи українство в Росії не зазнає чим раз нових і сильніших ударів власне в той час, як стає чим раз льояльнішим, аж до самопониженя? Зрештою наївно було-б думати, що вижидаюче становиско галицьких Українців в часі конфлікту привернуло-б до них по анексії Галичини ласку царату. Бож не для чого иньшого він стремить до сеї анексії як на те, аби знищити в Галичині огнище української культури. Найбільш гніять того, хто найменше вимагає. Тому появленє всякої скрайнійшої партії, заїніційованє всякої скрайнійшої акції має все лише той резульат, що висувують ся на перед і протегують ся правительством помірковані елменти, тобто ті, котрі без існуваня крайних — малиб приймати на

себе удари, призначені першим. Тому після мене є певним, що, незалежно від результату австро-російського конфлікту — ворожа позиція занята нами супроти Росії — усю на український рух не вплинула-б. Гірше-б не було! А коли-б наша акція скінчила ся навіть повним фiasco — той годі після слів Енгельса — „одна одніська спроба революції, навіть як вона буде задушена — гасить в пам'яті народів цілі віки ганьби й боязуства, регабілітуючи в тій хвилі хоч як глибоко погорджувану націю“. Такої регабілітації ми потребуємо!

Най нам не кажуть, що ми — своєю пропагандою активної боротьби — спроваджуємо молодь — сю однуку надію нації — на манівці „небезпечних авантур“.

Чи й тепер наша молодь не гине на університеті, чи й тепер не мусить відбирати собі житя в різних „наукових“ закладах? або намітити свою егзістенцію в тій чи іншій боротьбі з польською рацією стану? А в Росії! В 1905—910 все, що було активнішого в українській молодіжці віддалось справі революції, в котрій вона бачила як політичну, так і національну революцію. Тисячами гинула ся молодь на шибеницях, по тюрмах, на вигнанню. І щож? Минули літа революції — і українське жите завітло там так буйно, як ніколи. Очевидно, українська молодь має в собі більше житєвих сил, як думають її непокликані опікуни.

Най жеж не лякає нас недосяжність ідеалу. Не забуваймо, що вузи спільної державности і релігії, що лучать наш край з Росією, є досить нової дати. Не забуваймо, що старий національний антагонізм ускладнює ся анагонізмом соціальним і політичним між українським селянином і російським ділчем або урядником.

Не забуваймо, що Росія робить і робити ме все, щоб сей антагонізм поглибити, щоб хаотичну племінну нехить „хахла“ проти „каца“ перетворити в свідомий національний протест. Є епоки, в котрі політичні ідеї дозрівають надзвичайно скоро. В 1789 р. всіх республіканців у Франції К. Демулен лічив на пальцях рук, а за 4 літа Франція була вже республікою!

І най ми спершу будемо проповідниками in partibus infidelium, останні п'ять років політичного розвою Росії показують, що логіка житя за нами!

Тепер перед нами встає квестія: яким способом маємо виповнити нашу задачу —

приготовити ся до чинного уділу в австро-російським конфлікті?

Засоби для осягнення сеї спільної цілі — в Росії і Австрії — цілком природно мусять бути сильні. Тут нимй має бути: мілітарне виховане і організація молодіжці, в ближче обговорене котрої я не вхожду, полишаючи сю справу фаховцям. Скажу лиш, що ся організація має носити трєвалий і поважний характер. Другий і найважнійший засіб: систематичне політичне виховане народу в дусі програми сепаратизму. Брошурами, газетами, промовами — мусить розвинути ся в краю широка антимосковська агітація. Тим самим способом має ся вести боротьба з москвофільством, аби в слушний час ми не мали своєї Вандеї. Коли досі жадна з політичних партій не потрапила у нас з'організувати поважну і сталу антимосковфільську і антимосковську пропаганду, може се удасть ся нашій молодіжці!

Бо не треба ніколи недоцінювати того політичного капіталу, котрим є єдність і політична свідомість нації. Лише через сю єдність і політичну свідомість фінського народу, російський царат досі не може похвалити ся жадними реальними здобутками в своїй боротьбі з маленькою нацією. І що справді почне він в краю, котрий — на сам лиш зама на його національні права — відповів петицією, що зібрала на 3 міл. населеня. — по-над 500.000 підписів! Коли нам в Галичині удасть ся систематичною працею підняти політичну свідомість нашого народу, свідомість непримиримої суперечности його егзістенції яко нації з інтересами царату — сей останний не буде нам страшний!

В Росії — через страшенно низький рівень національної свідомости, навіть у інтелігенції — перший рекомендований спосіб боротьби — є на разі просто виключений. Лишаєть ся другий — підготовлене ґрунту під активну акцію. Для осягнення сеї цілі було-б на першій місци заложене спільного органу цілої української молодіжці в цілях пропаганди головних думок сього реферату. Головним завданєм органу було-б ширене ідеї австрєславизму, побороване панмосковських ідеї, пропаганда політичного сепаратизму. Кождий артикул сього органу — котрий

с цілком можливий навіть легальний — мавби кінчити ся одним рефреном: Cartaginam esse delendam! Се було-б підготовленем революції в умах, що-б пізніше перетворила ся в революцію чину.

Аби обединити цілу нашу молодіж сей орган мусівби мати лише ті цілі, які я в горі в приближеню зачеркнув. Усякі инші, які часом приплентають ся до ідеї сепаратизму, мусять бути виліміновані. Наш рух не має йти ні під чорно-жовтою, ні під жовто-білою фаною!

Розуміть ся, що пропагуючи ідею сепаратизму, ми не повинні ані хвилі спускати з ока чергових завдань біжучої політики. Соймова реформа виборча, університет — тут, знищене політичного абсолютизму там — сі гасла були і далі будуть на наших прапорах.

Ся програма є тим лекшою до переведеня, що я властиво не бачу — як де хто, ділеми: культура праця чи політика? Я думаю, що одно дасть ся погодити з другим. Українська молодіж мусить брати активну участь в політичному життю нації. Але розуміть ся, не сміє забувати і на самообразование, без котрого вона не потрафить не лиш брати сеї активної участі, а й навіть... „Шляхи“ видавати.

Зрештою, панове, є такі моменти в історії націй, коли такі питання — як поставлене в горі — не існують цілком. В 1813. р. німецьке студентство не питало ся, чи воно має вчити ся чи робити політику? Не питало ся воно про се і в 48. році. Не питало ся про се і російське студентство в 1905. році. Є моменти, коли одиниця, сотки одиниць попадають у вир великого історичного потоку — і тоді вибір тої чи иншої дороги для кожної одиниці залежить від її суспільного інстинкту і совісті.

Такий момент наступив тепер для нашої молоді. Революція 1905. р., що стала прольогом українського відродженя в Росії, 12. цвітня 1908. р. в Галичині, політичні страшеня 1910. і 1912. р., хорватський рух, упадок Турції — були нічч першими підземними товчками того великого землетрусу, що невдовзі захитає ще не один status quo і переверне до гори ногами згнилу будову сучасної Європи, оперту на поневоленю молодих, що рвуть ся до нового життя націй. В таку хвилю, коли ми майже чуємо важкі кроки всесвітньої історії, коли ми бачимо як на нас наближаєть ся — як казав поет — „okropność przyszła, co kolysza światem“, — в такій хвилі нам не

вільно сидіти тихо! Най нас не страшить непомірність завданя, най не сліпить нам очі величезність Росії. Великі здають ся нам такими тому, що ми стоїмо перед ними на колінах.

Росія взагалі не лишила нам свободи вибору. Вона поставила нас перед ділемою: або цілковита національна смерть, або — безпощадна боротьба.

Час сеї боротьби наближаєть ся. Треба щоб він кожного застав на своїм постерунку. Щоб кождий виконав свій обовязок перед собою і перед потомством.

Коли почуте відповідальности перед нащадками для нас не є порожнім звуком, то стережім ся, аби вони згадуючи нас не паленіли зі стиду. Аби прокляте їх не впало на нашу память! Аби не сказали з погордою: велика хвиля застала малих людей! Аби могли сказати, що ми вложили в нашу справу цілу силу нашого чутя й темпераменту, ясність думки і незломну волю!

Недавно один з тих немногих великих, що дала світови Україна, питав ся з розпачливою зневірою — звертаючи ся до свого народа.

„Не вже тобі лиш не судилось діло
„Щоб виявило твоїх сил безмірність?“

— — — — —
„Не вже за дармо край твій весь політний кровю
Твоїх борців?“

Сі слова ми масмо вирізбити в нашій мозку і нашій серці! Най вони, як прокляте, як змора тяжать на нас — пригадуючи нам наш обовязок — і в день, і в ночі, аж поки ми не дамо на них відповіді, що була-б гідною нашої нації і сеї великої будуччини!

„ШЛЯХИ“

орган українського студентства Австрії

виходить двічі в місяць у Львові виданєм Товариства „Український Студентський Союз“.

Цілю „Шляхів“ є: слідити за житєм всеї української молодіжи, як перед усім австрійської так і російської України, скріпити звязь поміж поодинокими студентськими організаціями та поміж молодіжю по обох боках кордону, звертати увагу на всі хиби й недостачі студентського життя, вказувати на завдання українського студентства в суспільно-політичнім і культурнім житю нації, містити голоси молодіжи в ріжних справах біжучого життя, зазначувати становище молодіжи до прочої суспільности, виробляти критичний змісл, розбуджувати духове житє та потребу етичної й естетичної культури, передусім же звертати увагу на некучі питання сучасности — поширюване і поглиблюване українського самостійницького руху, обговорюване суспільно-економічних питань народу, боротьба за вільну думку і поступ.

Крім співробітників-студентів подали досі свої статі отєї відомі публіцисти і письменники: Проф. Др. Дністрянський, М. Павлик, М. Лозинський, Др. С. Назарук, М. Луцків, Д. Донцов, В. Лебунський, посол Др. Л. Целельський, С. Трицай, Р. Заклинський.

ПЕРЕДПЛАТА: річно К. 6.—, піврічно К. 3.—
чвертьрічно К. 1.50, поодинокє число 30. с.

Для заграниці річно: рб. 3.—, мрк. 6.—, фр. 8.

Адреса редакції й адміністрації:

„ШЛЯХИ“, Львів, вул. Суїнського 21.
